

■ نویسنده: الیزابت فوتز

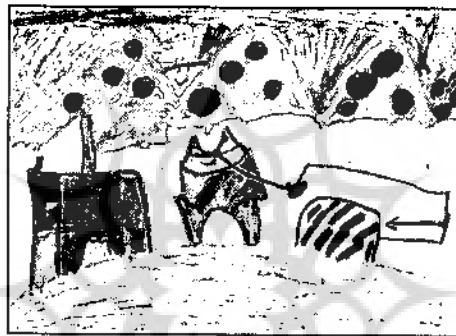
■ ترجمه و تلخیص: شقایق قندهاری

کیفیت و کمیت کارها و آثار ادبی نوشته شده برای کودکان و نوجوانان در اسپانیا، از سال ۱۹۶۰ میلادی، به طور چشم‌گیری افزایش یافته است. همچنین، از سال ۱۹۸۰ میلادی به بعد، ادبیات کودکان و نوجوانان، رشد و رونق تازه‌ای پیدا کرده و به شکل اصیلی شکوفا شده است. امروزه، نویسندگان اسپانیایی، هر ساله، هزاران اثر برای مخاطبان کودک و نوجوان می‌نویسند. آنها برای کسب جوایزی که به نویسنده، تصویرگر و ناشر کتاب‌های کودک و نوجوان اهدا می‌شود سخت رقابت می‌کنند.

با این حال، در ابتدای قرن بیستم، این سؤال مطرح شد که آیا اسپانیا، دارای ادبیات کودکان و نوجوانان خاص خود هست؟! در سال ۱۹۲۰ میلادی، منتقد فرانسوی «پُل هازارد» که مطالعات جامعی را درباره ادبیات کودکان و نوجوانان اسپانیایی آغاز کرده بود، نوشت: «... اسپانیا به خودی خود، در زمینه کتاب کودک و نوجوان، با خلأ مواجه است... دیروز دختران و پسران آن کتاب‌های دانسیل دقو، ژول ورن و یا سالگاری را می‌خواندند، امروز هم قصه‌های سفر و رمان‌های حادثه‌ای می‌خوانند که از آمریکای شمالی به کشورشان می‌آید.» سیل عظیم کارهای ترجمه‌ای که در طول تاریخ، به بازار کتاب اسپانیا سرازیر شد، بی توجهی به کارهای بومی را در پی داشت. اگرچه کارهای ترجمه شده از سایر کشورها، دست کودکان و نوجوانان اسپانیایی را با بهترین آثار جهانی پر کرد، اما همین مسئله باعث شد برخی فکر کنند در داخل کشور اسپانیا، کار خاصی برای کودکان و نوجوانان انجام نشده است.

● تولد ادبیات کودکان و نوجوانان اسپانیا

همانند بسیاری از جوامع اولیه، اولین آثار ادبی که مورد پسند کودکان و نوجوانان اسپانیا قرار گرفت، توسط بزرگسالان و برای مخاطبان این گروه سنی نوشته شده بود. در این خصوص، چند اثر را می‌توان معرفی کرد: هفت شاهزاده لارا، معجزه بانوی ما... که این آثار، توسط نوازندگان دوره‌گرد قرون وسطی، در میان مردم شهرت یافتند.

گزیده‌ای از ضرب‌المثل‌ها، داستان‌های افسانه‌ای، حکایات و داستان‌های هجو، نوع آموزشی را که برای نخستین بار، در ادبیات کودکان و نوجوانان این کشور به کار رفت، نشان می‌دهد.

ادبیات کودکان و نوجوانان در قرون وسطی، برای مخاطبان خاصی (به طور معمول فرزندان پادشاه)، نوشته می‌شد و نخستین هدف و مقصود آن، تعلیم اصول اخلاقی بود. در این زمینه آثار بسیاری نوشته و چاپ شد که یکی از این آثار «پند و اندرزهای مرد عاقل به پسرش» است. همچنین، ضرب‌المثل‌های اخلاقی و تعلیم آموزشی توسط شاعر مشهور «مارکس دی سانتی لاتا» نوشته شد. این مجموعه ارزشمند، ریشه در ادبیات یونان و روم داشت و تعلیم و اصول اخلاقی «کاتو» و «سینکا» را (که هر دو در قرون وسطی، نویسندگان شناخته‌ای بودند) دربرداشت. در این زمینه، کتاب‌هایی برای آموزگاران و مربیان نیز تألیف شد تا معلمان برای تعلیم و تربیت دانش‌آموزان، از آن بهره‌گیرند. محبوبیت استفاده از تعلیم اخلاقی و آموزشی در آثار، موجب شده بسیاری از منتقدان مدرن، به این آثار توجهی نکنند. با این حال، این آثار در توسعه ادبیات کودکان و نوجوانان تأثیر داشتند و نمی‌توان آنها را نادیده گرفت.

از میان نخستین آثاری که در طول رنسانس در

اسپانیا منتشر شد، می‌توان به «اسطوره‌های ازوپ» اشاره کرد. همچنین، در این خصوص کتاب‌هایی منتشر شد که به خطرها و ناراستی‌ها و فریبکاری‌های جهان اشاره داشت. در مقدمه این کتاب‌های مصور که از تصاویر خوبی بهره برده بودند، مخاطبان آثار به طور خاص مشخص شده بودند و همین امر، عصر جدیدی را در زمینه ادبیات کودکان و نوجوانان کلید زد. مقدمه این آثار چاپ شده باعث افزایش مخاطبان ادبیات شد و همین امر به رشد فکری و عقلی کودکان و نوجوانان و بزرگسالان انجامید.

در طول دوره رنسانس، استفاده از صنعت چاپ در آموزش و پرورش، متداول شد. به همین منظور، کتاب‌های آموزشی دیکته، آموزش‌های ابتدایی و پرسش و پاسخ با عنوان (Christus) انتشار یافتند. واژه (Christus) نخستین کلمه چاپ شده، روی جلد کتاب‌ها بود. این کتاب‌های اولیه و مقدماتی، از اسطوره‌ها و افسانه‌های ازوپ بهره می‌برد و هدف از ارائه این آثار، در گام اول، سرگرم ساختن مخاطبان نوجوان بود. نویسندگان عصر رنسانس، برای آموزش اولیای مدرسه و والدین، در زمینه تعلیم و تربیت، آثاری منتشر ساختند. یکی از مربیان آموزشی موفق اسپانیا، لویس وایوز، دو کتاب آموزشی نوشت که تا قرن‌ها بعد مورد استفاده قرار گرفت. «آموزش و پرورش بانوان مسیحی» معیار و ملاک رفتار بانوان قرار گرفت و کتاب «مکالمه‌های علمی و تحقیقی» از گفت و گو و زبان بچگانه استفاده کرد تا بدین وسیله به بچه‌ها به خصوص پسرها، آموزش بدهد و آنها را نصیحت کند. گفتنی است که این کتاب‌ها، در سال‌های ۱۵۲۸ میلادی و ۱۵۳۰ میلادی به چاپ رسید.

ادبیات دوران رنسانس، صرفاً آموزشی نبود و علاوه بر کارهای آموزشی، در همان حال که ژانر رمان مورد استقبال قرار گرفت ادبیات روایی نیز شکوفا شد. رمان‌های سبک ادبی پیکارسک، رمان‌های جوانمردی (شوالیه‌ای) و رمان‌هایی که به مسائل درباری می‌پرداخته، توانست انواع ذائقه‌ها را راضی کند.

شهرت و محبوبیت این آثار در میان نوجوانان را از روی چاپ نسخه‌های جدیدی که موجز و از نظر سبک نگارشی نو هستند، می‌توان دریافت. این آثار هنوز در میان نوجوانان متداول هستند و مطالعه می‌شوند.

● پیدایش و ظهور مفهوم دوران کودکی

در قرن شانزدهم و هفدهم، دیدگاه‌های جدیدی در مورد رشد و شکوفایی کودک ظهور کرد. اگرچه در این زمان، اصل آموزش همچنان باقی مانده اما برای نخستین بار، تعالیم جدی و خشک آموزش و پرورش مورد تردید قرار گرفت. نویسندگانی چون «فرانسوا رابلسه» (۱۵۵۳-۱۳۹۵) و «میشل دیمونتین» (۱۵۹۲-۱۵۳۳) به تفاوت میان دوران کودکی و بزرگسالی اشاره کردند. آنها خاطرنشان ساختند که نباید با کودکان همچون بزرگسالانی کوچک رفتار کرد، بلکه می‌بایست آنها را افراد متمایزی دانست که سرانجام، برای دوران بزرگسالی آماده می‌شوند. به گفته ماریسا پورتولوسی: «کودک از جامعه کنار گذاشته می‌شود و در یک جامعه کودکانه قرار می‌گیرد. مدرسه، حضور او را در این جامعه کودکانه افزایش می‌دهد؛ چرا که آنها در این سنین رشد می‌کنند و شکوفا می‌شوند.» نتیجه این امر، پیدایش تغییر و تحول در ادبیات کودکان و نوجوانان بود در همین راستا، در آثار این گروه سنی، از واژگان مناسب مخاطبان آن استفاده شد. در طول این قرن‌ها، ژانر مهمی در ادبیات کودکان و نوجوانان اسپانیا - افسانه‌های عامیانه - به اوج خود رسید. اغلب یک آواز کریسمس (با تکرار تم کریسمس و اشاره به تولد حضرت مسیح) توسط شاعران مشهوری چون «ژیل وی سنت» و «جوآن رافور» و... به همراه ترانه‌ها، در بیشتر آثار کودکان و نوجوانان به چشم می‌خورد.

● از اسطوره‌ها تا افسانه‌ها

در طول قرن هجدهم، در حالی که اندیشمندان، دائرةالمعارف‌ها و دانشنامه‌های گوناگون خود را می‌نگاشتند، کارشناسان ادبی، بر سر اصول ادبی و کاربرد هنر بحث و مناظره کردند. با وجود این، تفکرات انقلابی «ژان ژاک روسو» (نویسنده فرانسوی) درباره تعلیم و تربیت و نیز افسانه‌های لاقونتن، تأثیر چشمگیری در اسپانیا برجا گذاشت. ترکیب متن آموزشی و داستان‌های اخلاقی، به تدریج در قالب اسطوره‌ها و افسانه‌ها رواج یافت. در سال ۱۷۸۲ میلادی، «توماس د ایریات» کتاب «افسانه‌های ادبی» را نوشت. هدف او از نگارش این کتاب، انتقاد به سرقت‌های ادبی بود. جالب این است که کتاب او، به طور چشمگیری، از سوی گروه سنی مخاطبان کودک و نوجوان، مورد استقبال قرار گرفت. افسانه‌ها و اسطوره‌های اسپانیایی، به تقلید از اساطیر روم و لاتین، موجز هستند و اغلب فقط شخصیت‌های حیوانات را دربر می‌گیرند و با طرح یک مسئله اخلاقی، به پایان می‌رسند. در قرن هجدهم، یگانه ژانر خلاق «آلبویا» است؛ یعنی آنچه امروزه ما به عنوان کارت مقدس از آن یاد می‌کنیم و حاوی یک نکته مذهبی و یک دعا و یا شعر است. طبق گفته مورخ ادبی «کارمن براوو - ویلا سانت» این نوع کارت، به طور گسترده‌ای منتشر شد و در مراسم و مناسبت‌های مذهبی، در میان کودکان و

◀ در طول دوره رنسانس، استفاده از صنعت چاپ در آموزش و پرورش، متداول شد به همین منظور، کتاب‌های آموزشی دیکته، آموزش‌های ابتدایی و پرسش و پاسخ با عنوان (Christus) انتشار یافتند. واژه (Christus) نخستین کلمه چاپ شده، روی جلد کتاب‌ها بود

◀ در قرن نوزدهم، با انتشار آثار تخیلی و داستان‌های حادثه‌ای، ادبیات کودکان و نوجوانان صاحب هویت شد. در اسپانیا، این قرن با انتشار نشریات و مجله‌های خاص کودکان و نوجوانان همراه بود

◀ در ابتدای قرن بیستم، این سؤال مطرح شد که آیا اسپانیا، دارای ادبیات کودکان و نوجوانان خاص خود هست؟

نوجوانان توزیع گشت. با گذشت قرن‌ها، چاپ و نشر این کارت‌ها افزایش یافت و رفته رفته بر حجم آنها افزوده شد. به تدریج، زندگی افراد مذهبی و نیکوکار و بعدها داستان‌های غیرمذهبی، برای آموزش و پرورش، در محتوی این کارت‌ها مورد استفاده قرار گرفت. این کارت‌ها در اواخر قرن هجدهم متداول شد و برخی به جمع‌آوری آنها پرداختند.

در قرن نوزدهم، با انتشار آثار تخیلی و داستان‌های حادثه‌ای، ادبیات کودکان و نوجوانان صاحب هویت شد. در اسپانیا، این قرن با انتشار نشریات و مجله‌های خاص کودکان و نوجوانان همراه بود. با انتشار این نشریات، بسیاری از نویسندگان و تصویرگران ناشناخته، در میان کودکان و نوجوانان شناخته و معرفی شدند. در این دوره، بسیاری از نویسندگان و شاعران مشهور کشور، برای نشریات و مجلات خاص کودکان و نوجوانان می‌نوشتند. با این حال، در اواخر قرن نوزدهم بود که این نشریات توانستند به تدریج، در ردیف دیگر نشریات و مجلات اروپایی قرار بگیرند. در حقیقت، از دهه ۱۸۵۰ به بعد، این نشریات با مطالب متنوع و تصاویر جذاب و گیرایی به دست مخاطبین خود می‌رسیدند. یکی از نخستین افرادی که به تدریج، ساختارهای سنتی ادبیات کودکان و نوجوانان را رها کرد، رمان‌نویس قرن نوزدهم «فرنان کابالرو» بود. زمانی که او متوجه منشأ افسانه‌ها در مکتب رمانتیک شد، داستان‌های عامیانه، ضرب‌المثل‌ها و... را جمع‌آوری کرد. اما او تنها یک گردآورنده افسانه‌ها و قصه‌های

عامیانه نبود. درحقیقت، این زن یکی از نخستین نویسندگان اصیل و واقعی ادبیات کودکان و نوجوانان اسپانیا، به حساب می‌آید. اگرچه او یک نویسنده توانا و قابل بود، با نشریات کودک و نوجوان همکاری می‌کرد و برای این نشریات، تاریخ اسطوره‌ها و افسانه‌های روم و یونان را می‌نوشت.

ناشر اسپانیایی «ستورینو کالزا» (Saturnino Calleja) به معرفی افسانه‌های پرالت، گرم و اندرسن پرداخت. این ناشر که در سال ۱۸۷۶ میلادی کار خود را آغاز کرد، چنان در عرصه آثار کودکان و نوجوانان فعالیت کرد که هنوز بسیاری نام این نشر را در کنار داستان‌ها و آثار کودکان و نوجوانان قرار می‌دهند.

● قرن بیستم

علاقه و گرایش به افسانه‌ها، موجب پایه‌ریزی ادبیات اصیل کودکان و نوجوانان در قرن بیستم اسپانیا شد. در این قرن، روان‌شناسان کودک و نوجوان، همانند مربیان تعلیم و تربیت ندانسته در قرن هجدهم، از تابلوهای خیابانی، در جهت اهداف آموزش و معرفی نویسندگان کودک و نوجوان بهره بردند.

در آغاز قرن بیستم، مشهورترین برنامه‌های ادبی، ترویج پیش‌های خلاق، مفاهیم و تکنیک‌هایی بود که بر ادبیات این گروه سنی تأثیر داشت. یکی از آثاری که در این خصوص سهم به‌سزایی داشت، شعر بلند «پلاترومن» بود که توسط «خوان رامون خیمه‌نزا» سروده شد. این شعر که در سال ۱۹۱۴ میلادی به چاپ رسید، نمونه موفق از تأثیر و قدرت یک اثر ادبی، بر مخاطبان نوجوان و بزرگسال است. این اثر در سال ۱۹۵۶ برای نویسنده خود، جایزه نوبل را به ارمغان آورد، اما کاربرد این اثر چنان فراگیر است که هنوز در برنامه‌های آموزشی مدارس، از آن استفاده می‌شود. در طول سه دهه اول این قرن، سرودن شعر برای کودکان و نوجوانان متداول بود. درحقیقت، اسپانیا در این دوران، فعالیت‌های مختلف ادبی را تجربه کرد.

پیش از بروز جنگ داخلی اسپانیا (۱۹۳۶-۳۹) سالوادور بار تولوزی، نویسنده برجسته ادبیات کودک و نوجوان، کار خود را شروع کرد و تا پایان عمر، به اعتلای این ژانر ادبی، همت گماشت. بار تولوزی، نسخه اسپانیایی «پینوکیو»ی کولودی را نوشت در این اثر، پینوکیو به «دان کیشوت» قرن بیستم بدل شد که به دنبال ماجرا بود و فرصتی برای انجام کارهای خوب. بار تولوزی، همچنین دشمن خونی پینوکیو «Chapete» را خلق کرد و چهل و چهار ماجرا در مورد او نوشت.

پیش از آن، در ابتدای قرن بیستم، ادبیات تاریخی دینی و آموزشی کودکان و نوجوانان متداول شد. در دو دهه ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ آثار جدیدی خلق شد، اما به دلیل سانسور شدید پس از جنگ (۱۹۴۰-۵۵) این آثار نتوانستند با سرعت لازم رشد کنند و شکوفا شوند. با وجود این، از دهه ۱۹۶۰ به بعد، زمینه کار کودکان و نوجوانان در اسپانیا، گسترش یافت و این رشد و حرکت تا به امروز ادامه یافته است.

منبع: Bookbird, 1999

● الیزابت فوتر، استاد زبان اسپانیایی در کالج سنت آنسلم، در کمبریج است.